

Трансформація позашкільної освіти в нову освітню інституцію

В. М. Могілевська

Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, Запоріжжя, Україна

УДК 316.422:374(045)

doi: 10.15421/1717129

Автор проводить думку, що сучасні інноваційні перетворення в позашкільній освіті принципово змінюють наші погляди та оцінки щодо ролі зазначеної освітньої інституції в системі безперервного навчання протягом життя. Зміни, що мають стійку тенденцію до накопичення, поступово трансформують позашкільну освіту в нову освітню інституцію. Дані зміни обумовлені, в першу чергу, невизнаністю неформальної освіти України на законодавчому рівні. Проблема розповсюджується і на позашкільну освіту, як один із її секторів, враховуючи структуру освіти в Україні. По-друге, зміни обумовлені теорією та практикою реалізації компетентнісного підходу в позашкільній освіті, що також є наслідком приєднання до європейської концепції освіти. Автор наголошує на тому, що позашкільна педагогіка компенсує недоліки і протиріччя шкільної педагогіки завдяки своїй дитиноцентричності. Саме тому практика сучасної позашкільної освіти демонструє сталі приклади успішного вирішення завдань виховання особистості, кінцевим результатом яких є самореалізація та самоствердження вихованців позашкільних установ. Автор зазначає, що сучасний позашкільний педагогічний процес при вирішенні вищезначених завдань спирається на категорії та ідеї, якими оперували відомі західні педагоги-прагматики минулого століття. Наразі перераховані зміни дають підставу стверджувати, що позашкільна освіта в нинішньому столітті акумулює в собі певну кількість ознак, які дозволяють характеризувати її як нову освітню інституцію, з переліком усіх притаманних їй характеристик.

Ключові слова: неформальна освіта; освітня інституція; позашкільна освіта; модернізація змісту позашкільної освіти; компетентнісний підхід

Transformation of out-of-school education in a new educational institution

V. M. Mogilevska

Zaporizhzhia regional institute of postgraduate pedagogical education, Zaporizhzhia, Ukraine

The purpose of the article is affirm the idea that the value of such institution as out-of-school education of children has been considerably changed in XXI century. Empiric and general methodic approaches and techniques have been used during the investigation. The results of thought experiment that the author has carried out within 4 years with the pedagogical stuff of the out-of-school institutions of the region in the post-graduate educational system have been analyzed.

The author maintains the opinion that modern innovative transformations in out-of-school education of children should fundamentally change our assessments of its role in the system of lifelong learning. The author estimates the out-of-school education as such that performs its special function in the general structure of education. According to its purpose, it is not secondary or additional in comparison with the functionality of other structural elements. It has its role: to follow the personal needs of the child. «Z» generation is fundamentally different in its spectrum of needs, and modern societies need to be flexible and multidimensional in order to guide them to make a profit to society. We need to respond quickly to the demand of a modern child, a teenager. The study found out that there are constant changes in the out-of-school environment. The changes are conditioned, firstly, because of the general transition of the education system of Ukraine to the competence training paradigm. Secondly, out-of-school education of children is in the plane of the informal education sector of Ukraine, which has not yet been formalized as part of domestic legislation. Taking into account the steady tendency to accumulate changes, the author assesses their influence on the out-of-school educational environment. The author points out that out-of-school pedagogy compensates the disadvantages and contradictions of school pedagogy due to its child-centeredness. That is why the practice of modern out-of-school education shows steady examples of the successful solution of the problems of person's education, the final result of which is the self-realization and self-affirmation of pupils of out-of-school institutions. The author found out that the modern out-of-school pedagogical process of solving the above-mentioned tasks successfully relies on the categories and ideas used by well-known western pragmatists of the last century. The most widespread in the out-of-school educational process were the ideas about the orientation of education to the needs of the child, the close relationship of education with practice, recognition of the child's individuality and the view of the goal of education as self-education, etc. Moreover, the study revealed that the out-of-school environment demonstrates a wide range of opportunities for children and adolescents to acquire key competencies that help a modern person to be self-realizing in later life. Currently, these changes suggest that out-of-school education accumulates a certain number of new features in the present century. The process of their accumulation continues. That is precisely why it can be argued that out-of-school education in Ukraine is transforming into a new educational institution.

Keywords: informal education; institute of education; out-of-school education; modernization of content out-of-school education; competence-based approach

Цитування даної статті: Могілевська В. М. Трансформація позашкільної освіти в нову освітню інституцію / В. М. Могілевська // Науково-теоретичний альманах «Грані». – 2017. – Т. 20. – № 10. – С. 31-36. doi: 10.15421/1717129

Citation of this article: Mogilevska, V. M. (2017). Transformatsiya pozashkil'noyi osvity v novu osvitynu instytuttsiyu [Transformation of out-of-school education in a new educational institution]. *Scientific and theoretical almanac «Grani»*, 20 (10), 31-36. doi: 10.15421/1717129 (in Ukrainian).

Received: 11.09.2017

Accepted: 12.10.2017

Трансформація внешкільного образования в нову освітальну інституцію

В. М. Могилевська

Запорізький обласний інститут післядипломного педагогічного образования, Київ, Україна

Автор проводить думку про те, що сучасні інноваційні переобрання во внешкільному освітанні принципово змінюють наші погляди і оцінки на роль вищезазначеного інституту освіти в системі неперервного освіти на протязі життя. Змінення, які демонструють стійку тенденцію до накоплення, поступово трансформують внешкільне освітання в нову освітальну інституцію. Змінення обумовлені, в першу чергу, неопределенністю неформального освіти в Україні на законодавчому рівні. Проблема розповсюджується і на внешкільне освітання, як один із секторів неформального освіти, імає ввиду структуру системи освіти в Україні. Во-вторых, змінення обумовлені теорією і практикою реалізації компетентного підходу во внешкільному освітанні, що також є наслідком приєднання до європейської концепції освіти. Автор робить ударення на те, що внешкільна педагогіка компенсує недоліки і протиріччя шкільної педагогіки за рахунок своєї детоцентричності. Іменно тому практика сучасного внешкільного освіти демонструє стійкі приклади успішного рішення завдань виховання особистості, кінцевим результатом якого є самореалізація і самоутвердження вихованців неформальних закладів. Автор вказує, що сучасний внешкільний педагогічний процес при вирішенні вищезазначених завдань ґрунтується на категоріях і ідеях, якими оперували відомі західні педагогі-прагматики минулого століття. В кінцевому підсумку перераховані змінення дають підставу утверджувати, що внешкільне освітання в нинішньому столітті накопичує в собі певну кількість ознак, які дозволяють характеризувати його як нову освітальну інституцію з переліком всіх притаманних їй характеристик.

Ключові слова: неформальне освітання; інститут освіти; внешкільне освітання; модернізація змісту внешкільного освіти; компетентний підхід

Постановка проблеми. Як відомо, сучасна освіта розподілена на три сектори: формальну, неформальну та інформальну. Поняття «неформальна освіта» сьогодні віднесено до ключових освітніх новацій. Детальне тлумачення йому надав В. Бахрушин. В ньому – відповіді на весь комплекс питань, що дають підставу визнавати означений сектор освіти освітньою інституцією. Неформальна освіта – це освіта, що інституціалізована, навмисна і спланована суб'єктом освітньої діяльності. Визначальна характеристика неформального освіти полягає в тому, що вона є додатком, альтернативою та/або доповненням до формального освіти у процесі навчання людини протягом усього життя. Часто вона запроваджується для того, щоб гарантувати право на доступ до освіти для всіх. Вона призначена для осіб будь-якого віку, але обов'язково передбачає неперервний шлях здобуття освіти. Зокрема, це можуть бути короткотермінові програми та/або програми низької інтенсивності, що надаються у вигляді коротких курсів, майстер-класів та семінарів. Неформальна освіта зазвичай веде до отримання кваліфікацій, що не визнаються як формальні відповідними національними органами управління освітою, або взагалі не передбачає надання кваліфікацій. Неформальна освіта може охоплювати програми, що сприяють грамотності дорослих і молоді, освіту для дітей, що не відвідують школу, формують життєві та робочі навички, спрямовані на соціальний або культурний розвиток [1].

Позашкільна освіта є частиною освітнього простору, який належить до неформального сектора освіти. Сьогодні суспільна думка в цивілізованих країнах вже не ставить під сумнів вагомості позашкільного освіти. Якщо вагомості вимірювати цифрами, то, за статистичними даними, озву-

ченими Л. Гриневич під час виступу на Форумі для педагогів позашкільної освіти 28.10.2016 р., в системі освіти функціонують 1921 (у минулому році – 1913) позашкільні навчальні заклади державної та комунальної форми власності (1376 будинків, центрів, клубів, станцій дитячої творчості тощо та 545 дитячо-юнацьких спортивних шкіл). Працюють 75,2 тис. гуртків, творчих об'єднань, спортивних секцій тощо (у минулому році – 79,8 тис.). Їх відвідують майже 1 млн. 228 тис. вихованців, що становить 41,5% дітей шкільного віку [4]. О. Биковська, визначаючи вагомості, акцентує увагу на тому, що позашкільна освіта не тільки гарантує безпечну змістовну зайнятість дітей у вільний час, а й розвиток пізнавальної, практичної, творчої та соціальної компетентностей особистості, допомагає у підготовці дітей до самостійного відповідального життя, створює широкі можливості для їх самореалізації у майбутньому, а також поєднує на своїх освітніх майданчиках близько 3-х мільйонів учасників – дітей, їхніх батьків і педагогів [2]. Вагомості позашкільної ланки освіти підкреслив і Г. Пустовіт, зазначивши, що, сьогодні актуалізується один з важливіших аспектів діяльності позашкільних навчальних закладів, який полягає у подоланні суперечності між розумінням дітьми свого вільного часу як відпочинку і діяльністю позашкільного навчального закладу як організаційної структури інституту педагогічно спрямованого виховання [7, с. 16].

Але проблема визнання неформального освіти з боку державних інститутів влади, як вагомості освітньої інституції, в Україні залишається достатньо актуальною [3]. Від її розв'язання значні переваги отримав би, насамперед, формальний сектор освіти, спрямований на формування компетентної особистості, здатної до самореалізації у швидко-

мінливому світі. Наразі в Україні неформальні проекти не просто заповнюють наявний вакуум, а й намагаються запустити певні процеси оновлення в освіті. В умовах реформування інституту освіти в Україні зміни прийшли і в позашкільні навчальні заклади. Оновлення зачіпають зміст навчання й виховання, впровадження новітніх освітніх технологій, переорієнтацію на компетентнісний підхід, нові інформаційні технології, формування навичок ефективної співпраці, націленість на самоосвіту, підготовку сучасних професійних кадрів, здатних до освітньої мобільності, тощо [9]. Л. Тихенко розподілила інновації в позашкільній сфері між трьома групами: організаційно-технологічні, методичні і процесуальні. Характер і кількість інновацій постійно зростають, що підсилює вагомість інституції під назвою «позашкільна освіта». Кількість змін продовжує накопичуватися, що дає підстави говорити, навіть, про трансформацію.

Вже озвучена проблема щодо пошуку нових концептуальних засад модернізації змісту позашкільної освіти. Актуальність модернізації змісту позашкільної освіти і виховання сьогодні посилюється як необхідністю подолання негативних явищ, притаманних сучасному українському суспільству, так і тим, що ця система визначально орієнтована на вільний вибір особистістю змісту, напрямів, видів і форм діяльності, формування її особистих уявлень про соціокультурне і соціоприродне середовище, розвиток пізнавальної мотивації та творчих здібностей і талантів. Адже позашкільна освіта XXI століття – це інша освітня інституція, ніж та, що склалася в минулому віці. Інша – за своїми засадничими принципами, функціональними спроможностями, виховним потенціалом, що визначають її особливу роль у неформальному секторі освіти.

Отже, **мета дослідження** – довести, що позашкільна освіта в XXI столітті в умовах реалізації компетентнісного підходу набуває специфічних функціональних характеристик, що дозволяють оцінити її як важливу нову освітню інституцію неформального сектора освіти.

Виклад основного матеріалу. Л. Єременко, перша з українських науковців, яка охарактеризувала позашкільну освіту як соціальний інститут і вказала на її вагомую роль у системі сучасної освітньої діяльності. Вона наголосила на особливій ролі позашкільної освіти в справі виховання і розвитку підростаючих поколінь серед інших соціальних інститутів. Дослідник зазначила, що саме тому позашкільна освіта є складовою системи сучасної освіти, що значною мірою відповідальна за соціалізацію особистості, формування її ціннісних і моральних орієнтацій.

Аналіз праць вітчизняних і зарубіжних науковців, що вивчали організаційні, методологічні та психолого-педагогічні основи виховної діяльності в позашкільних закладах, як-то: О. Биковська,

Л. Буйлова, В. Вербицький, Б. Дейч, Г. Пустовіт, Т. Сущенко сходяться на думці, що категорія «позашкільна освіта» не є єдиним поняттям, який передає зміст відповідної діяльності. У зв'язку з проблематикою піднятої теми особливий інтерес має трактування Л. Єременко позашкільної освіти як додаткової. Автор робить акцент на тому, що заняття, які проводяться поза межами формального сектора освіти, можуть доповнювати зміст основної освіти, так би мовити, ліквідувати певні «пробіли» з точки зору потреб повсякденного життя, надавати засвоєним у межах основної освіти знанням практичної спрямованості, за рахунок задоволення потреб особистості сприяти самостверженню суб'єкта, здійснюючи якісні та кількісні природування, що дозволять вихованцю набути цілісності. До того ж, у комфортний для нього спосіб (без оцінок, спираючись на внутрішні мотиви та запити, що дає можливість отримати певний успіх, який стає «трампліном» для наступних здобутків). Саме в цьому полягає надважливий ресурс сучасної позашкільної освіти. Недарма в країнах Європи та США, де неформальна освіта часом має понад столітню історію, увага до неї й надалі впевнено зростає.

Ще одним прискорювачем змін у діяльності позашкільних установ стало запровадження компетентнісного підходу. Беззаперечно, що функціонування позашкільної освіти на засадах компетентнісного підходу тільки додасть ваги цій освітній інституції. Наразі запровадження компетентнісного підходу в роботу позашкільних установ просувається дуже повільно. Як зазначає В. Маринич, компетентнісний підхід в позашкільній освіті об'єктивно відповідає і соціальним очікуванням у сфері освіти, і інтересам учасників навчально-виховного процесу. Разом з тим цей підхід вступає у протиріччя з багатьма стереотипами, що склалися в системі позашкільної освіти, існуючими критеріями оцінки навчальної діяльності дітей, діяльності педагогів, роботи адміністрації. Причину реалізації компетентнісного підходу на дуже низькому рівні Ю. Швабл вбачає у тому, що педагогіка (і наука, і практика) в основному намагається асимілювати ідеї компетентнісного підходу й представити їх як різновид традиційної педагогіки. Це призводить до того, що компетентнісний підхід як освітня інновація просто не працює — інновація не реалізується. За своїм психологічним змістом компетентнісний підхід покликаний не доповнити або поліпшити сформовану педагогічну практику, а передбачає її зміну [6, с. 31-36]. Вітчизняні науковці активно шукають відповіді на питання: в якому напрямі мають відбуватися такі зміни?

Отже, реалізація компетентнісного підходу в позашкільній освіті передбачає вирішення наступних завдань:

- визначення на основі сучасних психолого-педагогічних підходів і відповідно до специфіки по-

зашкільної освіти переліку компетентностей особистості як результату позашкільної освіти;

- розробки оновлених навчальних планів, програм, посібників;

- визначення методичних основ, загальних позицій щодо реалізації компетентнісного підходу в позашкільній освіті;

- удосконалення організаційних форм, методів навчання і виховання; опису інтегральних характеристик якості підготовки випускників для складання кваліфікаційних іспитів випускників позашкільного навчального закладу на основі компетентнісного підходу;

- здійснення комплексного особистісного і соціально значущого освітнього контролю якості позашкільної освіти [6].

На думку автора статті, значний ресурс у запровадженні компетентнісного підходу в позашкільну освіту криється в поглядах на педагогічну складову процесу виховання дітей і підлітків в умовах позашкільних закладів. Т. Сущенко предметом позашкільної педагогіки визначила розвиток і виховання духовно-повноцінної та творчої особистості з урахуванням її особистісних потреб і природних даних, а також особливостей сфери вільного часу та дозвілля. Її пріоритетними категоріями є не «озброєння знаннями, вміннями та навичками», а такі поняття, як «співтворчість», «захопленість», «інтерес», «творча діяльність», «дослідництво», «інтелектуальна незалежність», «саморозвиток», «психологічний комфорт». Головне в тому, що в центр уваги позашкільна педагогіка ставить особистість дитини, її запити і інтереси. І саме цим вона відрізняється від шкільної педагогіки [8, с. 9]. Як зауважив Г. Пустовіт, важливим компонентом побудови сучасної освітньо-виховної системи у позашкільних навчальних закладах є гуманітаризація організаційно-педагогічних й методичних засад реалізації навчального змісту, визнання дитини центром освітньо-виховної системи цих навчальних закладів, гуманізація процесів взаємодії педагога, учня і його батьків, громадськості, інших сучасних інститутів виховання учнівської молоді. При цьому, на думку науковця, сучасному вихованню, порівняно з освітою, має бути повною мірою властива випереджувальна роль. Саме позашкільна освіта і виховання являють собою систему, що за змістом і спрямованістю своєї діяльності є центрами, насамперед, мотиваційного розвитку, самореалізації, професійного самовизначення, самостановлення та формування життєвої компетентності особистості. Отже, перехід сучасних позашкільних навчальних закладів у новий якісний стан збігається у часі з усвідомленням позашкільної освіти і виховання не тільки як надзвичайно актуального явища для модернізації освітнього простору України, а як однієї із складових педагогіки розвитку особистості. Продовжуючи думку Т. Сущенко, Г. Пустовіт зауважив, що позашкільні

заклади – це не придаток до навчально-виховної діяльності загальноосвітньої школи, а самостійний, самоцінний вид якісного навчання і виховання особистості, який ніколи школою замінений не буде, оскільки чим вищим буде рівень шкільної освіти, тим ширше спектр освітніх інтересів, уподобань і запитів особистості, які загальноосвітні заклади задовольнити не в змозі [7, с. 18]. Поділяючи думку провідних дослідників, слід констатувати, що в XXI столітті позашкільні навчальні заклади компенсують недоліки і протиріччя навчально-виховної діяльності шкільної освіти. І цим не тільки зміцнюють і розширюють освітній простір, збагачують його, а й, що найголовніше, на сьогодні є дійсними провідниками дитиноцентризму в освітній політиці, тоді як у загальноосвітніх закладах цей непростий шлях реформування до набуття ознак слідувати за інтересами і запитамі дитини ще попереду. Це добре розуміє педагогічна громадськість позашкільля разом зі своїми лідерами, що представили своє бачення майбутнього позашкільної освіти у відеоролику, який вперше демонструвався в ході роботи Всеукраїнської практико-орієнтованої конференції «Концептуальні засади модернізації змісту позашкільної освіти» (20-21 жовтня 2016 р., Київ). Його назва говорить сама за себе – «Правозахисний процес на користь позашкільної освіти».

Як показує аналіз, вищеозначені переваги позашкільної освіти давно й активно впроваджує в практичну площину неформальний сектор освіти в усіх цивілізованих країнах, отримуючи прогнозовані дивіденди у вигляді високого рівня компетентностей випускників освітніх установ. До того ж, аналізуючи позашкільну педагогіку, знаходимо спільні точки перетину з західною педагогічною думкою щодо поглядів на виховання особистості і його кінцеву мету. Так, ще на початку минулого століття західна педагогічна думка сформулювала чіткі відповіді на питання щодо кінцевої мети виховання. Дж. Дьюї, представник прагматичної педагогіки, вбачав генеральну мету виховання в самоствердженні особистості і вважав, що виховання – це зростання. Більш конкретно озвучив мету виховання представника новогуманістичної педагогіки М. Уорнок – виховання повинно готувати людей до хорошого життя, в якому вони будуть мати можливість виконувати певні ролі і здійснювати корисні справи. Представник новогуманістичної педагогіки Л. Кольберг стверджував, що виховання має бути спрямоване на розвиток свідомої організаційної структури особи, що дозволяє аналізувати, пояснювати і приймати рішення по важливих моральних і соціальних проблемах. В середині XX століття в європейських країнах і США виникли нові варіанти педагогічного цілепокладання. А саме: за допомогою виховання слід розвивати в особистості фундаментальні чесноти, як-то: почуття обов'язку, чесність, надійність в усіх життєвих

обставинах, скромність, увагу до життя іншої людини, готовність їй допомогти тощо.

Наразі слід згадати і необіхевіористів. В якості головної мети виховання вони висували завдання сформулювати «керованого індивіда». На їх думку, керований індивід - це хороший громадянин, що приймає права й обов'язки демократичного суспільства, патріот своєї землі, штату, держави, світу. Головною моральною якістю, що формується у молоді, має бути почуття відповідальності як важлива умова життєстійкості соціальної системи. Як бачимо, реалізація цих засад сьогодні в повному обсязі знайшла своє відтворення в позашкільному педагогічному процесі.

Використання педагогом змісту, форм і методів виховної роботи автоматично не гарантує високої якості виховання і навчання. Ефект виникає у разі вираженого підходу до створення вихователем педагогічних ситуацій, з системи яких і утворюється педагогічний процес. Якщо екстраполювати цей постулат на предмет нашого дослідження, то оптимальне функціонування позашкільного педагогічного процесу забезпечується здатністю і вмінням його організаторів залучати дітей до власної системи цінностей, насичувати педагогічний процес такою творчою роботою, яка має велике духовне і соціальне значення.

Вагомими принципами позашкільного педагогічного процесу є його індивідуалізація, добровільність, пріоритет виховання, співтворчість, єдність розвитку і саморозвитку, емоційна привабливість міжособистісних взаємин. У позашкільному педагогічному процесі дитина не просто відтворює те, що засвоює. Завдяки своїй унікальності і неповторності вона його розвиває, доповнює і вдосконалює. Від того позашкільний педагогічний процес ще називають «творчим процесом». Для організатора позашкільного педагогічного

процесу найважливішим результатом є розвиток людських якостей вихованців, їх уміння досягти мети, докладати до цього певні зусилля – духовні, фізичні, нервові, морально-психічні. Кінцевий результат для педагога позашкільних закладів – це поява у дітей більшої творчої енергії і наснаги, міра осмислення ними більш складних і гідних творчих цілей. Саме цим і пояснюється випереджаючий характер позашкільного педагогічного процесу, який мусить бути наповнений глибоким особистісним змістом і здійснюватися в обстановці симпатії і щирої теплоти. Ці та інші позиції та ідеї дають підстави розглядати позашкільний педагогічний процес, за висловом Т. Сущенко, як феномен особистісно-орієнтованої освіти та виховання.

Висновки. Таким чином, в умовах реформування освітньої галузі в Україні позашкільна освіта, що є складовою неформального сектора освіти, все більше набуває рис нової освітньої інституції, як такої, що відіграє важливу роль у становленні майбутньої особистості дитини. Позашкільна педагогіка, дитиноцентрична в своїй основі, з переходом «на рейки» компетентнісного підходу, відкриває широкі можливості для дитини набутти необхідний спектр компетентностей задля реалізації себе в сьогоденному швидкозмінливому світі, в першу чергу, як особистості, фахівця і громадянина.

Перспективами подальших розвідок у даному напрямку має стати подальше теоретизування предмета позашкільної педагогіки, розширення її категоріального апарату з урахуванням новітніх технологій навчання, узагальнення та визначення переліку базових компетентностей у позашкільній освіті, а також теоретизування щодо відбору методик формування компетентнісної сфери вихованців позашкільних навчальних закладів у пізнавально-практичній діяльності гуртків різних напрямків.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

1. Бахрушин В. Неформальна та інформальна освіта: навіщо вони нам потрібні? / В. Бахрушин // Освітня політика. Портал громадських експертів : сайт. – Режим доступу: <http://education-ua.org/ua/articles/872-neformalna-ta-informalna-osvita-navishcho-voni-nam-potribni>
2. Биковська О. Позашкільна освіта: концептуальні засади в умовах реформування системи освіти України / О. Биковська, В. Громовий // Освітня політика. Портал громадських експертів : сайт. – Режим доступу: <http://education-ua.org/ua/articles/435-pozashkilna-osvita-kontseptualni-zasadi>
3. Вербицький В. В. Проблема визнання та розвитку неформальної освіти в Україні в розрізі позашкільної еколого-натуралістичної освіти : інформаційно-методичний матеріал / В. В. Вербицький // Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді : сайт. – Режим доступу: <https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2015/01/28-12-256.pdf>
4. Гриневич Л. М. Право дітей на отримання позашкільної освіти має бути захищене. Форум працівників позашкільної освіти / Л. М. Гриневич // ГО Центр міжнародних проєктів «Євроосвіта» : сайт. – Режим доступу: <http://www.euroosvita.net/index.ph>
5. Єременко Л. Позашкільна освіта: проблема визначення / Л. Єременко // StatiOnline. Бібліотека наукових статей : сайт. – Режим доступу: <http://www.stationline.org.ua/pedagog/85/15282-pozashkilna-osvita-problema-viznachennya.html>
6. Маринич В. Л. Компетентнісний підхід у позашкільній освіті: стан і тенденції реалізації / В. Л. Маринич // Електронна бібліотека НПН України. – Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/2377/1/Marynych.pdf>
7. Пустовіт Г. П. Позашкільна освіта: сутність, мета, перспективи / Г. П. Пустовіт // Рідна школа. – 2003. – № 2. – С. 14–19.

8. Сущенко Т. И. Основы внешкольной педагогики / Т. И. Сущенко. – Мн. : Бел. Наука, 2000. – 221 с.
9. Тихенко Л. В. Інноваційні процеси в системі позашкільної освіти Сумщини / Л. В. Тихенко. – Режим доступу: <https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwj9>
10. Клари́са Р. ред. Дополнительное и неформальное образование в Европе. – Прага, 2005. – 138 с.

REFERENCES

1. Bakhrushyn, V. (2017). Neformal'na ta informal'na osvita: navishcho vony nam potribni? [Informal and informal education: why do we need them?]. Osvitnya polityka. Portal hromads'kykh ekspertiv. Available at: <http://education-ua.org/ua/articles/872-neformalna-ta-informalna-osvita-navishcho-voni-nam-potribni> (in Ukrainian).
2. Bykovs'ka, O. (2017). Pozashkil'na osvita: kontseptual'ni zasady v umovakh reformuvannya systemy osvity Ukrainy [Out-of-school education: conceptual foundations in the reform of the education system of Ukraine]. Osvitnya polityka. Portal hromads'kykh ekspertiv. Available at: <http://education-ua.org/ua/articles/435-pozashkilna-osvita-kontseptualni-zasady> (in Ukrainian).
3. Verbyts'kyi, V. V. (2017). Problema vyznannya ta rozvytku neformal'noyi osvity v Ukraini v rozrizi pozashkil'noyi ekoloho-naturalistychnoyi osvity [The problem of recognition and development of non-formal education in Ukraine in the context of extracurricular ecological-naturalistic education]. Natsional'nyy ekoloho-naturalistychnyy tsentr uchniv's'koyi molodi. Available at: <https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2015/01/28-12-256.pdf> (in Ukrainian).
4. Hrynevych, L. M. (2017). Pravo ditey na otrymannya pozashkil'noyi osvity maye buty zakhyshchene. Forum pratsivnykiv pozashkil'noyi osvity [The right of children to receive extracurricular education should be protected. Forum of Out-of-school Education Officers]. HO Tsentri mizhnarodnykh proektiv «Yevroosvita». Available at: <http://www.euroosvita.net/index.ph> (in Ukrainian).
5. Yeremenko, L. (2017). Pozashkil'na osvita: problema vyznachennya [Out-of-school education: the problem of definition]. StatiOnline. Biblioteka naukovykh statey. Available at: <http://www.stationline.org.ua/pedagog/85/15282-pozashkilna-osvita-problema-vyznachennya.html> (in Ukrainian).
6. Marynych, V. L. (2017). Kompetentnisnyy pidkhid u pozashkil'niy osviti: stan i tendentsiyi realizatsiyi [Competency approach in extracurricular education: the state and trends of implementation]. Elektronna biblioteka NPN Ukrainy. Available at: <http://lib.iitta.gov.ua/2377/1/Marynych.pdf> (in Ukrainian).
7. Pustovit, H. P. (2003). Pozashkil'na osvita: sutnist', meta, perspektyvy [Out-of-school education: essence, purpose, prospects]. *Ridna shkola*, (2): 14-19 (in Ukrainian).
8. Sushchenko, T. I. (2000). *Osnovy vneshkol'noj pedagogiki [Fundamentals of extracurricular pedagogy]*. Minsk: Bel. Navuka (in Russian).
9. Tykhenko, L. V. (2016). Innovatsiyni protsesy v systemi pozashkil'noyi osvity Sumshchyny [Innovative processes in the system of out-of-school education of Sumy region]. Available at: <https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwj9> (in Ukrainian).
10. Klariysa, R. ad. (2005). *Non-formal and informal Education in Europe*. Praga (in Russian).

Могілевська Вікторія Моїсеївна - кандидат соціологічних наук, доцент кафедри теорії та методики виховання
Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
Адреса: 69089, Запоріжжя, вул. Пантелеймона Куліша, 62-А
E-mail: m_vik2007@ukr.net

Mogilevska Viktoriya M. - PhD in sociology, associate professor at education theory and practice department
Zaporizhzhia regional institute of postgraduate pedagogical education
Address: 62-A, Panteleymon Kulish Str., Zaporozhye, 69089, Ukraine
E-mail: m_vik2007@ukr.net
ORCID 0000-0002-1730-5527